

Parkstad Limburg is een van de eerste Nederlandse regio's waar het inwonertal, de beroepsbevolking én het aantal huishoudens afnemen. De Parkstadgemeenten werken intensief samen om de gevolgen van die krimp op te vangen en te zoeken naar een gezamenlijk toekomstperspectief.

Parkstad Limburg

Krimpregio op zoek naar identiteit en toekomst

Nadat vanaf de jaren tachtig in Nederland vooral in termen van bevolkingsgroei is gedacht, is bevolkingskrimp sinds een paar jaar nadrukkelijk terug op de beleids- en onderzoeksagenda. Overheidsdenktanks als het Planbureau voor de Leefomgeving en de Raad voor het Openbaar Bestuur hebben al diverse studies en adviezen gepubliceerd over het fenomeen bevolkingskrimp en hoe hiermee als beleidsmaker om te gaan. Het Maastrichtse Kenniscentrum voor Bevolkingsdaling en Beleid werpt zich op als specialist. Ook in *Geografie* is al enkele keren aandacht besteed aan krimpende steden en regio's. Binnen Nederland vindt structurele bevolkingskrimp momenteel vooral aan de landsgrenzen plaats, in regio's als Noord-oost-Groningen, de Achterhoek, Zeeuws-Vlaanderen en Zuid-Limburg. Binnen Zuid-Limburg loopt vooral het zuidoostelijke deel in de krimp voorop. Dit gebied, dat vroeger als Oostelijke Mijnstreek bekend stond, is een van de weinige in Nederland waar de komende jaren niet alleen een verdere afname van inwonertal en beroepsbevolking verwacht wordt, maar ook een afname van het aantal huishoudens. Dit heeft consequenties voor de arbeidsmarkt, de regionale economie, de woningmarkt en het regionale voorzieningen-aanbod. Het imago van de regio dat nu in grote delen van Nederland nog negatief is, kan de krimp nog versterken.

In deze regio werken zeven gemeenten samen onder de naam Parkstad Limburg.

Hoe reageren de beleidsmakers op het perspectief van de aanhoudende bevolkingskrimp en maken ze daarbij de juiste keuzen?

Parkstad Limburg

Parkstad Limburg is de naam van het regionale samenwerkingsverband van de gemeenten Brunssum, Heerlen, Landgraaf, Kerkrade, Onderbanken, Simpelveld en Voerendaal. De eerste vier hebben een gemeenschappelijk verleden waarin de economie een groot deel van de 20ste eeuw voornamelijk op mijnbouw was gebaseerd. Ze zijn in die tijd in rap tempo uitgegroeid van dorpen tot stedelijke agglomeratie. De overige drie gemeenten hebben altijd een landelijker karakter gehouden, maar zijn langzamerhand wel steeds meer met hun stedelijke en suburbane burens vervlochten geraakt.

Toen binnen tien jaar (1965-1974) alle mijnen in de regio werden gesloten, heeft Den Haag verscheidene pogingen ondernomen om de regionale economie te moderniseren en stimuleren. Dit bracht bijvoorbeeld het Centraal Bureau voor de Statistiek en het pensioenfonds ABP naar Heerlen. Daarnaast werd DSM (de afkorting stond ooit voor De

In Parkstad Limburg is veel ambitieuze nieuwbouw gepleegd om bezoekers te trekken.

Staatsmijnen) omgevormd tot een petrochemische multinational. Dit bracht wel nieuwe werkgelegenheid, maar niet voldoende om de klap van de mijnsluiting te boven te komen.

Vanaf eind jaren negentig hebben de regio-gemeenten het heft in de regionale herontwikkeling meer in eigen hand genomen. Bij een nieuw economisch toekomstperspectief hoorde een naam die niet meer aan de mijnen zou herinneren: Parkstad Limburg dus. De naam wijst op het ruimtelijke karakter van 'stad in het groen'. Groen is er zeker ruim voorradig: Parkstad heeft een voor Nederlandse begrippen unieke landschappelijke setting met veel bos, heide en heuveland. 'Stad' suggereert echter meer eenheid dan er tot nu toe is; het gaat voornamelijk om een wat onsamenhangende verzameling stadswijken en dorpen. Wellicht moet die eenheid nog groeien en zullen de gemeenschappelijke naam en gezamenlijke herontwikkelingsprojecten op langere termijn meer ruimtelijke, economische en sociale samenhang brengen.

Na een voorzichtige aanzet tot intensievere samenwerking op vrijwillige basis is deze sinds 2006 geformaliseerd. De regionale bestuurskracht is versterkt doordat Parkstad van het rijk de WGR+ status heeft gekregen, een status vergelijkbaar met de stadsregio's van de vier grote steden in de Randstad en de stadsregio's Arnhem-Nijmegen, Eindhoven en Twente. De focus van het regiobestuur is economische structuurversterking. Het regio-

nale ontwikkelingsprogramma steunt op vier pijlers: een economische, ruimtelijke, sociale en strategische. Deze pijlers zijn uitgewerkt in actieplannen en maatregelen op gebieden als kenniseconomie, arbeidsmarkt, woonmilieus, verkeer en vervoer, cultuur en zorg.

Nadere kennismaking

Hoe ziet een regio met een langzaam maar zeker krimpende bevolking eruit? Krimp in Nederland is een heel ander verhaal dan de extreme ontwikkelingen in Detroit of Oost-Duitsland zoals we die uit de literatuur kennen, zo blijkt al snel als je kriskras door Parkstad wandelt of fietst. Rondom het station van Heerlen worden mogelijke vooroordelen in eerste instantie wel bevestigd. Achter het station staan hier en daar woningen en bedrijfspanden leeg, sommige zo te zien al lang. Ook het stadscentrum lijkt betere tijden te hebben gekend. Rondom de Pancratiuskerk en het Glaspaleis, waar horeca, opgeknapte winkelstraten en een markt publiek trekken, lijkt Heerlen een provinciestad als vele andere, zonder grote problemen. Maar een paar winkelstraten verderop valt toch weer leegstand op. Dit gebied tegen het station aan is dan ook een van de eerste plekken in Parkstad die een grondige opknappbeurt ondergaan. Hier verrijst de komende jaren het Maankwartier, een nieuw stadscentrum dat Parkstad een herkenbaar stadshart moet geven.

De wijken rondom het centrum van Heerlen bieden heel verschillende indrukken.

Monotone flatwijken en rijtjeshuizen die hard aan renovatie toe zijn worden afgewisseld door architectonisch bijzondere arbeidersbuurten en aantrekkelijke middenklassebuurten met volop groen. Uniek voor Nederland zijn de oude mijnkoloniën: buurten die indertijd door de mijnbedrijven voor hun arbeiders neergezet zijn, en ook nu nog opvallen door de stedenbouwkundige opzet (als kleine dorpjes) en fraaie architectuur.

Het heuvelschap geeft Heerlen en andere delen van Parkstad een natuurlijke

In de Heerlense wijk Meezenbroek wordt gewerkt aan een kwalitatieve verbetering van het woningaanbod. Daarbij speelt de gemeente slim in op de veranderende zorgvraag – met name van ouderen.

bonus: er zijn maar weinig andere plekken in Nederland die zo mooi in heuvelschap liggen. Maar hiervan lijkt nauwelijks bewust gebruik gemaakt te zijn. Er is veel groen, maar vooral ook veel bebouwing. De kernen van Parkstad lopen bijna ongemerkt in elkaar over. Als er geen plaatsnaamborden zouden staan, zou je soms geen idee hebben of je in Brunssum, Heerlen, Landgraaf of Kerkrade was.

Opvallend is het gebrek aan oude gebouwen, en dat in een regio waar sommige dorpen al sinds de Romeinen bestaan. In het landelijk gebied liggen dan wel eeuwenoude boerderijen, en soms beland je ineens in een historische dorpskern, maar verder is vrijwel heel Parkstad in de 20ste eeuw gebouwd. Ook het moderne erfgoed is met uitzondering van de mijnkoloniën bijna geheel verdwenen. Net na de mijnsluiting was sloop een begrijpelijke reactie, maar nu zal Parkstad nog wel eens jaloers naar het creatieve hergebruik van de oude mijncomplexen in het Ruhrgebied kijken.

De laatste jaren is in Heerlen, Kerkrade en Landgraaf veel ambitieuze nieuwbouw neergezet om meer bezoekers naar de regio te trekken. De regionale voetbalclubs Roda JC verhuisde van het naargeestige Kaalheide naar het Parkstadstadion op de grens tussen Kerkrade en Heerlen. Het stadion wordt omgeven door grootschalige detailhandel die gezien de verkeersdruk goede zaken doet. Landgraaf heeft het skicomplex Snow World, waar zelfs World Cups snowboarden worden

FOTO: MARCO BONTJE

Rondom het station van Heerlen worden vooroordelen over leegstand en aftakeling in eerste instantie wel bevestigd.

Fraaie huizen in de voormalige mijnkolonie Schaesberg.

Parkstad Limburg kan zijn ligging aan de Duitse grens ook toeristisch uitbaten. Er ligt al een uitgebreid fietsroutenetwerk.

Deze beleidsinitiatieven geven meteen de spanning aan tussen harde realiteit en hoop op een betere toekomst. Het blijkt erg lastig de goede balans te vinden in regionaal ontwikkelingsbeleid in een gebied dat met bevolkingskrimp te maken krijgt. Dit is des te lastiger in Nederland, waar bevolkingsgroei nog altijd de norm is en planning dus vooral gericht is op groeimangement. Beleid gericht op krimp is iets heel anders.

Accepteren van krimp is zeker niet berusten in de situatie. Bij krimp moet er misschien zelfs wel meer geïnvesteerd worden dan bij groei, en is er innovatiever beleid nodig. De pionierende beleidsmakers moeten bovendien de andere betrokken partijen als woningcorporaties, projectontwikkelaars, ondernemerslobby's en bewoners overtuigen van hun visie. Tegelijkertijd moet het regionale belang verdedigd worden tegen lokale belangen. Er moet tussen de regiogemeenten geen strijd om bewoners, bedrijven en investeerders gaan ontstaan. Extra complicatie hierbij is dat sommige ontwikkelingen regio-overstijgend zijn en eigenlijk in een veel grotere regio aangepakt zouden moeten worden. Parkstad wordt omgeven door andere regio's die grotendeels met dezelfde krimpproblemen kampen. De stadsregio Aachen vormt daarop de enige uitzondering. Concurrentie tussen Parkstad en de buurregio's Sittard-Geleen, Maastricht, Aachen, Luik en Hasselt heeft weinig zin. Er wordt dus ook op hogere regionale schaalniveaus nationaal en internationaal samengewerkt. De landgrenzen spelen hier een dubbele rol. De Europese integratie heeft samenwerking met Duitse en Belgische regio's, bijvoorbeeld in Euregio-verband, vergemakkelijkt. Maar veel regels, wetten en politieke besluiten worden nog op nationaal niveau genomen en vormen struikelblokken op regionaal niveau. Het verschil in belastingregimes en woningprijzen tussen Duitsland en Nederland heeft er bijvoorbeeld aan bijgedragen dat veel Parkstedelingen net over de grens in de Duitse buurregio's zijn gaan wonen. Mooi meegenomen voor die Duitse regio's, maar nadelig voor Parkstad en op het hogere regionale schaalniveau geen winst.

Op voorzieningengebied is er vooral aandacht voor de veranderende zorgvraag van de vergrijzende bevolking. Hier hoopt men van de nood een deugd te maken: Parkstad zou zich als een soort laboratorium van innovatieve ouderenzorg kunnen ontwikkelen. Dit is ook een van de sectoren waarop de regio zijn hoop gevestigd heeft om de economie een nieuwe impuls te geven. In de economische toekomstplannen staan naast zorg ook toerisme en 'nieuwe energie' centraal. Banengroei in deze sectoren zou de selectieve migratie van jongeren kunnen verminderen en wellicht ook de retourmigratie van jongeren kunnen stimuleren. Nu verlaten veel jongeren de regio als ze gaan studeren, om vervolgens niet meer terug te keren. Dat verandert misschien als er interessantere carrièreperspectieven in de herkomstregio komen.

Geen ramp

In Parkstad lijkt realisme het te hebben gewonnen van ijdele hoop op spectaculaire ontwikkelingen die de bevolkingskrimp weer zouden doen omslaan in groei. Soms komt

de omslag in beleidsdenken wat geforceerd over als men het heeft over 'krimp als kans' of een 'demografische voorsprong'. Maar misschien is dit wel nodig om de neuzen van alle betrokkenen bij een op krimp aangepaste regionale ontwikkeling dezelfde kant op te krijgen. Met de overtuiging dat krimp geen ramp hoeft te zijn, is in ieder geval al veel gewonnen.

Veel vragen zullen pas in de loop van de komende decennia beantwoord kunnen worden. Het is nog moeilijk te voorspellen wat in de toekomst een 'gezonde' balans tussen jongere en oudere bevolking zal zijn. Ook vergrijzing hoeft zeker geen ramp te zijn, maar er moet wel genoeg (potentiële) beroepsbevolking overblijven om bedrijven en voorzieningen draaiend te houden. Misschien zit een deel van de oplossing in het beter benutten van de al aanwezige arbeidsreserve: vrouwen (die in Parkstad veel minder vaak werken dan in andere delen van Nederland) en 'jongere ouderen'. De economische profileringsplannen in zorg, toerisme en 'nieuwe energie' sluiten logisch aan op al aanwezige specialisaties, maar zijn ze bijzonder genoeg om nieuwe banen te creëren? Ze zijn de laatste jaren in de toekomstvisies van vrijwel alle Nederlandse stadsregio's terug te vinden. En is Parkstad groot genoeg om

nationaal en internationaal met andere stadsregio's te concurreren? Of moet er een hoger schaalniveau gekozen worden: heel Zuid-Limburg of de Euregio? De keuzen zullen niet eenvoudig zijn en een terugval in ouderwets groeidenken ligt vooral bij die concurrentievraag op de loer. Het zal de komende jaren ook voor veel andere Nederlandse stadsregio's – waar krimp nu nog een onbekend fenomeen voor de verre toekomst lijkt – interessant zijn de ontwikkeling van het discours en de plannen in Parkstad te volgen. Want uiteindelijk zal dit soort discussies in heel Nederland gaan spelen, en misschien al eerder dan nu nog gedacht wordt. •

Bronnen

- Dam, F. van, C. de Groot & F. Verwest 2006. *Krimp en ruimte. Bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid*. NAi Uitgevers/Ruimtelijk Planbureau, Rotterdam/Den Haag.
- Gerrichhauzen en Partners 2007. *Krimp als kans*. Gerrichhauzen en Partners, Dordrecht.
- Latten J. & S. Musterd (red.) 2009. *Minder inwoners, ruimte voor kwaliteit*. Nicis Institute, Den Haag (in druk).
- Parkstad Limburg 2006. *Perspectief voor Parkstad. Beleidsplan Parkstad Limburg 2007-2010*. Parkstad Limburg, Heerlen.

gehouden, het wereldtuinenpark Mondo Verde en het Megalandcomplex, bekend van Pinkpop. Kerkrade heeft met Gaia Park een modern en innovatief dierenpark in huis.

Terwijl dit soort toeristentrekkers ook elders in Nederland wel te vinden zijn, is er nog iets dat Parkstad bijzonder maakt: de grenslocatie. Duitsland is er nooit ver weg en voor je het weet fiets je zomaar de grens over. 'Schengen' heeft het grensgevoel doen vervagen en grensverkeer is voor Parkstedelingen dan ook een vertrouwd deel van hun dagelijks leven. Veel Parkstedelingen zijn de laatste jaren net over de landgrens verhuisd om in Duitsland een groter en toch goedkoper huis te betrekken. Veel van hen doen echter nog inkopen in Parkstad, brengen er hun kinderen naar school of werken er. Toch blijkt de grens soms een barrière. Neem de gebrekkige spoorverbinding: de intercity uit Amsterdam heeft Heerlen als eindstation en als je de grens over wilt, is er slechts een boemeltje dat in elke buitenwijk stopt. Heerlen-Aachen, hemelsbreed nog geen 20 km, duurt ruim een half uur!

Acceptatie

Al met al klinkt het niet direct als een regio in grote problemen. Toch worstelt Parkstad met een gestaag afnemend aantal bewoners, een al lang stagnerende economie en een kwakkelende woningmarkt. De vooruitzichten voor de komende decennia beloven weinig goeds: meer krimp, nu ook in het aantal huishoudens, waardoor een woningoverschot dreigt te ontstaan. Na de gebruikelijke ontkenning- en paniekfase hebben de meeste lokale en regionale bestuurders in Parkstad intussen de krimp als een gegeven geaccepteerd. De krimp wordt nu ook steeds meer het uitgangspunt voor lokale en regionale ontwikkelingsplannen.

Zo is de woningbouwtaakstelling in de

zeven Parkstadgemeenten recent drastisch teruggeschoefd. Er worden nog wel enkele duizenden woningen gebouwd de komende jaren, maar deze dienen vooral voor een kwalitatieve verbetering en niet voor kwantitatieve groei. Het woningaanbod in Parkstad is vrij eenzijdig met een hoog aandeel rijtjeswoningen en flats die soms ook slecht onderhouden zijn. Meer variatie en hogere kwaliteit in het woningbestand zouden vooral jonge gezinnen wellicht langer in de regio houden. Een deel van de verouderde woningvoorraad wordt dan ook gesloopt, een ander deel aan de hogere kwaliteitseisen aangepast.

Op voorzieningengebied is er vooral aandacht voor de veranderende zorgvraag van de vergrijzende bevolking. Hier hoopt men van de nood een deugd te maken: Parkstad zou zich als een soort laboratorium van innovatieve ouderenzorg kunnen ontwikkelen. Dit is ook een van de sectoren waarop de regio zijn hoop gevestigd heeft om de economie een nieuwe impuls te geven. In de economische toekomstplannen staan naast zorg ook toerisme en 'nieuwe energie' centraal. Banengroei in deze sectoren zou de selectieve migratie van jongeren kunnen verminderen en wellicht ook de retourmigratie van jongeren kunnen stimuleren. Nu verlaten veel jongeren de regio als ze gaan studeren, om vervolgens niet meer terug te keren. Dat verandert misschien als er interessantere carrièreperspectieven in de herkomstregio komen.

Bestuurders nemen de krimp steeds meer als uitgangspunt voor lokale en regionale ontwikkelingsplannen.

De nieuwe groei heet Krimp

Demografische krimp, ontgroening en vergrijzing vormen de komende decennia de realiteit in Nederland.

Tijdens de conferentie 'De nieuwe groei heet Krimp' op 11 februari in de oude abdij Rolduc te Kerkrade buigen bestuurders en stedelijke partijen zich over de vraag: hoe zijn trends op het gebied van krimp in een vroeg stadium te herkennen en op welke wijze kan in een vroeg stadium op deze trends worden geanticipeerd? Er zijn zes workshops over de demografische ontwikkelingen in Limburg en Nederland, de stedelijke, de maatschappelijk en de economische herstructureringsopgave, de financiering van de transformatie en de bestuurlijke herstructurering. De workshops worden door een deskundige op nationaal niveau ingeleid, waarna het beeld wordt geconcretiseerd aan de hand van een lokale casus. Interessant voor een breed scala aan bestuurders, ambtenaren en onderzoekers.

Meer informatie en aanmelden:

www.nicis.nl/nicis/bijeenkomsten/2009/02/conferentiekrimp_1000.html

Het woningaanbod in Parkstad bestaat grotendeels uit rijtjeshuizen en (vaak slecht onderhouden) flats.